

קר מוחות

השכלה צבאית • ההתפתחות שחלה בצבאות המודרניים

ניים, בעיקר בעשרים וחמש השנים האחרונות, מחייבת את הקצין העוסק בחקר מהלכים צבאיים צפויים של האויב להכיר את מבנה צבאו, ואת העקרונות עליהם מבוססות שיטות עבודתו ונוהליו. אידיעות העקרונות הבסיסיים הללו ודרכי יישומם בחיים הצבאיים היומיומיים, תהא לרועץ לכל המנסה לנתח את מהלכי צבא האויב. לפיכך חיוני שאיש המחקר הצבאי יבוא מתוך הדרג הלוחם, וישא עמו ניסיון-שירות של שנה אחת לפחות, כך שבבואו לעסוק בעובדות ובהערכות על צבאות האויב, יהיה מצויד ברקע ובקנה-מידה להשוואה. ברור מאליו, שכלל שגדול ניסיון שירות השדה שלו, יקבל הצוות המנתח אישיות מגובשת ואחראית יותר. יתר-על-כן, אל לו לאיש המחקר המודיעיני להסתגר בתוך מגדל השן של ניתוח העובדות, המרוחק מן התחושה הממשית של האירועים. חובה עליו „להתאוורר” מפקידה לפקידה, לרענן ולחדש את ידיעותיו הבסיסיות בנושאי הצבא — עלידי שירות חוזר בשטח. מסלול מעין זה יוודא שלא יאבד את המגע עם המציאות ושינוייה.

ערכו של הניסיון חשוב ביותר בעת הניתוח, שכן הוא המקנה לחוקר ממד להשוואת מקרים, אירועים והערכות. בניית סוגיות מודיעיניות-צבאיות, כמו בהערכה טקטית של המפקד בשטח — אף כי שתיהן פרי יכולת שכלית — ממלא הניסיון תפקיד חשוב ביותר.

תאווה הידע • כאמור, על האנליטיקן להיות תאב

להעמיק חקר בידע הנרכש, על מנת שיוכל לעקוב באופן מתמיד אחר השינויים וההתפתחויות בנושא שבטיפולו. המושג „תאווה ידע” מקביל למעשה לשימוש היומיומי במלה „סקרנות”, אלא שזו קיבלה במשך הזמן גוון שלילי משהו. הרצון לדעת נובע מתוך שאיפה כנה וטבעית לגלות את אמתם של הדברים. על כן לא יהיה איש-מודיעין מוצלח שאינו ער למתרחש סביבו ושואף תמיד לרדת לשורשה של כל בעיה ולדעת מה מסתתר מאחרי המעטה החיצוני שלה. דברים אלה, שהם יפים לאיש מודיעין הפועל בשטח, הכרח שיהיו טבועים עמוק-עמוק בנפשו של החוקר, שהרי לתחנת המחקר שבה הוא יושב תתנקזה כל הידיעות, ובה ייערך בהן מיון וסדר.

דייקנות • אף כי למושג זה פנים אחדות — פירוש

בלתי-אמצעי אחד לו: חשיבות המאמצים להגיש נתונים נכונים, ערוכים באובייקטיביות ומנוסחים בקפידה. להדגמת דייקנות בניסוח, הבה ניטול לדוגמה משפט פשוט, הבא להביע ספקות באפשרות קיומו של תהליך מסוים: „יתכן כי כך הוא הדבר”. ברור לנו מיידי כי השימוש במלה „יתכן” אינו זהה לשימוש ב„כפי הנראה” לאותה מטרה, אף כי, לכאורה, משמשות שתי המלים לביטוי אותה כוונה ראשונית.

אבל הדייקנות משמעה יותר מאשר דיוק בניסוח בלבד. פירושה של דייקנות הוא יכולת האנליטיקן לבחון את מידת אמיתותו של המידע המגיע אליו. אם מקבל חוקר כל מה שמספיק לו מקורותיו, הרי הוא חוקר גרוע. על החוקר הטוב למזג בתכונת הדייקנות יכולת להטיל ספק בכל דבר שעדיין לא הוכחה

כל העוסק בתורת המלחמה יודע כי אלופי הריגול המופיעים לפני הקורא כאופי מסתורין וכרבי-מג, תפקידם היה קל-ערך יחסית בדבריימיהן של המלחמות ובמנגנונו של כל חיל-מודיעין ראוי לשמו. רק מעטים מבין הסוכנים הללו ניחנים באותה מידה של בקיאות צבאית הנדרשת כדי להעריך כראוי את משמעות הדברים הנקרים להם בשליחותם, ואילו על חלקם הגדול אין לסמוך בכגון דא. אותם לוחמים אלמונים, בשל היותם מרותקים פיזית לזירה מוגבלת במלחמה הכללית, ובשל ראייתם הסובייקטיבית את האירועים מכורח מעורבותם בהם, חסרים הערכה לגבי ההתרחשויות. עבודת-מודיעין זו, שהנסתר בה רב על הנגלה, תהא מוצאת לריק, אם לא יתקיים גוף בעורף, שיהא מרוחק מן ההתרחשויות עצמן ופתוח לקלוט את כל המידע מן הזירות והחזיתות השונות. הסתכנות של יחיד או קבוצה להשגת מידע נחוץ היא הכרח לשם ידיעת המתרחש, אך בשום פנים ואופן אינה המעשה כולו.

את התרומה המכרעת לשבירת המחסום של חוסר הידע יתרום דווקא אותו גוף, שאנשיו אינם עוטים הילת מסתורין, וכל פעילותם מתרכזת בניסיון לאתר את חוט השני הקושר את האירועים, ולהשתדל לבנות תמונת-מצב נכונה על המתרחש מן העבר האחר של המתרחש. עיקרה של פעולה זו הוא פרי כושר-שיפוט מאומן, הדרוש לצירופם של פירווי המידע שהם רבים לאין-ספור ובאים ממקורות מגוונים, למעשה פסיפס אשר יעלה תמונה הגיונית ומובנת של הנושא הנדון.

כיוון שמלחמת המודיעין מיוחדת במינה, ורבות השלכותיה על פעילותו הכוללת של כל צבא, מן הראוי לעמוד על מאפייני תכונותיו של האנליטיקן בגיבוש ההערכה המודיעינית לגבי האירועים וההתפתחויות במחנה האויב. ככלל, על מנתח הנתונים להיות תאב-ידע, כלומר, אדם השואף ללא הרף להרחיב את השכלתו ולהעמיקה. אל לו להסתפק בזרייה-הדפנה שעטרתו בסיימו את בית-הספר התיכון או במוסדות ההשכלה הגבוהה בהם למד. אין חובה על האנליטיקן להיות אקדמאי על-פי תעודותיו, אך ברור שעליו להיות אקדמאי בדרכי חשיבתו. דרך-חשיבה אקדמית פירושה, במקרה דנן, בחינה יסודית ומדוקדקת של עובדות וראיות, והיכולת להסיק את מירב המשמעויות הנובעות מהן.

הבה נסקור את דמותו של איש המחקר, וננסה לראות מה הן הסגולות הנדרשות ממנו.

אמיתותו. העוסק בעיקוב אחר תהליכים צבאיים ובניתוח משמעותם צריך שיהא בעל חוש ביקורת מפותח לגבי מניעיהם של אירועים ושל מעשים.

חוש ביקורת מפותח למעשים ולעובדות שאירעו בריחוק מקום או זמן היא תכונה שאנו מוצאים בדרך-כלל אצל היסטוריונים, ואצל מקצת מבין אלה המכונים „משקיפים מדיניים“.

מסופר במקרא על אבשלום בךדוד, אשר שמע בעצת חושי הארפי בלא שבדק את המניעים להצעתו, וזו הוליכה את אבשלום אכי פחת. וחושי הרי אינטרסנט היה; וצדק המעיר, כי סיכול תכניתו המקורית של אחיתופל אכן היה מבצע מודיעיני נכבד בפני עצמו, אך אופן הצגת הדברים על-ידי חושי הארכי הטעה את אבשלום. עלינו לזכור תמיד, כי אחד מכלי-הנשק העיקריים של כל אסטרטגיה היא ההונאה, ולפיכך עלינו לעמוד על המשמר ללא הפוגה ולהיזהר שלא ניפול קורבן למעשי תרמית של האויב.

אמונה פנימית • אף-על-פי שקבענו לעיל, כי האנליטיקן חייב להיות זהיר בהחלטותיו ולבו צריך להיות פתוח לאמץ לו גם דעות שונות משלו, יש להדגיש כי דבקות בראיה או דעה מסוימת חשובה לא פחות. תחושת האמונה הפנימית היא שהנחתה במקרים לא מעטים, בעבר ובהווה, אנשים במאבקם, לדבוק ברעיון וליכולת לשכנע אחרים בצדקתו. סגולה זו נכונה במיוחד בתחום המחקרי, שכן מספרן של ההתפתחויות האפשריות שהן בלתי-צפויות מוכפל עשרת מונים כשהמדובר בהערכות. עם זאת, אל לנו לעודד חוקר עיקש, המסרב להניח לדעה גם כשהוכח כי אין לה רגליים. גם בתחומי מחקר-מודיעיני חשובה הדבקות במטרה, אולי לא פחות מאשר בתנאי-קרב.

יכולת-הבחנה מחשבתית • סגולה זו היא בחלקה מתת-אלוה, אך גם אם קיימת היא בצורה רדומה — אפשר לפתחה. לכל תהליך מסגרת כללית, המורכבת מפרטי-פרטים. הכושר לראות את התמונה הכללית בלא לאבד את מרכיביה חשוב ביותר לגיבוש דעה מסוכמת. לפיתוח תכונה זו נחוצים מידה סבירה של בקיאות וידע בסיסיים במושגי הצבא, כי בלעדיהם יעוותו רבים מן המעשים המובאים לידיעתך ותיווצר תמונה מסולפת. לעומת זאת, הבנת הפרטים על רקע המצב הקיים הכללי, עשויה לסייע לצפות מראש מהלכים עתידיים.

התמדה • בסגולה זו עלינו להבחין בשני מרכיבים: האחד — השקדנות בפענוח סוגיה מסוימת, והאחר — עיקוב ללא-ליאות אחר ההתפתחויות הכלליות. המרכיב הראשון קשור קשר בלתי-נפרד בעקרון האמונה הפנימית, אותו הזכרנו לעיל. על האנליטיקן טיפן לגלות אורך-רוח, עד שיבור לו את הדרך הנכונה לפתרון סוגייתו, ואז עליו לדבוק בה. המרכיב השני מציע לאנליטיקן דרך ארוכה, בת שעות וימים אפורים לאין מספר, אך בצעדו בדרך זו יגיע לעמדה שבה בעיות אשר נראו לראשונה מסובכות וקשות — תמצאנה פתרון במהירות ובקלות יחסית.

עבודת צוות • ראינו כי להערכה יש פנים לכאן ולכאן. אדם בודד לעולם לא יוכל לגבש תמונה אובייקטיבית לחלוטין, ועל-כן יש לטפח עבודת-צוות הדוקה ומתואמת. על צוות כזה לחלק בין שותפיו תחומי-אחריות נושאים, כשהפסיקה לגבי חילוקי-דעות תיעשה על דעת הצוות כולו, לפחות רובו; אין, כמעט, לתאר מצב שבו יהא אדם אחד בבחינת „אדוני המחליט“.

אף כי הדברים שנאמרו לעיל הם בגדר הגדרות עיוניות — הרי התעלמות מהן גורמת, לעתים קרובות, להערכת-מצב מוטעית, למחשבות שאינן מעוגנות לגמרי במציאות או לקביעות שנקבעו בטרם עת. ואל נשכח: אותו חדר עורפי שבו מצויות תמונות זירות שונות, המצוירות כל אחת על-פי הראיה המעודכנת ביותר, משקף בבואה של משחק-האש אשר יתנהל בשדה-הקרב בהינתן האות.

חוש ביקורת עצמית • הביטחון וההחלטיות הם בסיס אישיותו של המפקד. לאנליטיקן, ויהא המוכשר ביותר, עלולים אלה להיות לרועץ. רוח הביקורת, הספקנות, והחיטוט המתמיד בחיפוש אחר צעד פזיז או החלטה נמהרת — הם אבן-פינה בתורת הלחימה של המודיעין המחקרי. על איש המחקר לבקר עצמו, ולהיות משוכנע שאין הוא מוליך את עצמו שולל, וכי מסקנותיו, המועברות אל הדרג הלוחם על מנת שיעשה בהן שימוש, אכן נכונות ויציבות. כחרב המתהפכת חייבת לעמוד לנגד עיניו הסכנה, כי עובדות או סיכום מוטעה — בין אם הטעות נובעת מתוך נאמנות מסולפת לפיקוד, ובין מתוך ביטחון מופרז ופזיזות המה-שבה — עלולים להכשיל את המעשה כולו.

כושר לקלוט רעיונות חדשים • זו תכונה החשובה לאיש המחקר, כמו לכל מפקד ובכל תפקיד שהוא. על המנתח לדעת לקלוט גם דעות בלתי-פופולריות, ולכאורה בלתי אפשריות, ולבחנן לגופן. יש ודווקא הרעיון הנראה כבלתי סביר, המחשבה שלכאורה אינה מעוגנת כלל במציאות — הם הנכונים והמפתיעים.

דמיון • זוהי התכונה לעטות על עצמך את לבושו של האויב, נשקו וביצוריו, ובעיקר את הלך מחשבתו. הדמיון המחקרי הוא-הוא הכושר להיכנס לעורו של היריב הניצב ממול — או כפי שנוהגים לומר: „מעבר לגבעה“ — ולשחק את משחק המלחמה בדרך המשוערת שלו. מובן שדמיון זה יוכל להיות מיושם נכונה להרכבת תמונת-מצב רק אם יש בידי המנתח ידיעה על השטח ועל ההתפתחות האירועים בו.

לגלוגם של אנשי השדה, כי „הצבא החושב“ מתחפר לו מאחרי מכתבות-של-משרד וכל העובדות מוכרות לו אך ורק מתוך היותו חי בניירותיו ובמפות הפרושות לפניו, יש לו יסוד כאשר החוקר חסר ניסיון ואינו מכיר את המציאות, על צבעיה הטבעיים. אבל תשלובת של ניסיון צבור של שהייה בשטח עם ישיבה מאחרי מכתבת החוקר מקלה על הפעלת הדמיון ומקטינה את הצורך בירידה אל הקו לעתים תכופות מאוד. אך גם אנליטיקן מעולה אשר יתיישב במשרדו זמן רב מדי בלא ש„יסתובב“ בקוים — סופו שהערכותיו תהיינה מוטעות.